

§ 46. Pabrėža. Viena karta vyresnis už Daukantą ir Valančių, o dar daugiau už Ivinskį, žemaitis Pabrėža gal nemažiau už kiekvieną iš jų rašė, bet nė vieno savo rašinio spaudoje negavo pamatyti. Jurgis Pabrėža (1771—1849), bajoras iš Skuodo par., ėjęs gamtos ir medicinos mokslus Vilniuje, Vyriausioje Lietuvos Mokykloje, kurią žmonės iš senovės akademija tebevadino, „taip ne vien akis atkasęs. bet ir dar daug ko gera išmokęs“, Valančiaus žodžiais betariant, ją apleido ir išėjo Varnių seminariją (1794 — 1796). 20 metų ėjęs kunigo priedermes Žemaičių parapijose ir išgarsėjęs

---

1) Apie Ivinskį palyg J. Tumo Lietuvių literatūros paskaitos... Laurynas Ivinskis (1924). K. Griniaus Medžiaga Lauryno Ivinskio biografijai („Lietuvių Tautos“ I knygoj, II dalyj, 1908).

BIRŽIŠKA, Mykolas. Pabrėža. Mūsų raštų istorija. D. 1, Kaunas, 1925, p. 100–102.

savo pamokslais (1816) įstojo į bernardinų vienuolyną Kretingoje, priimdamas Ambrazo vardą. Toje pat bernardinų mokykloje, kurioje kadaise pats mokėsi, jis dabar kurį laiką (ligi 1839) moko vaikus ir bažnyčioje sako pamokslus, kurių „žmonės, kaip kokio apaštalo, su didžiausia atida klauso ir nemaža gauna pelno išganingo; kad jis kozelnyčion įlipęs „Tėve mūsų“ tesukalbėtų, ir ta jo malda nebūtų be dvasiškos naudos žmonių, nes taip yra už šventą turimas, jog tarsi pats jo pasirodymas jau draudžia žmones ir veda ant gera“ (Valančius).

Šis išgarsėjęs pamokslininkas parašė apie 10 knygų tikybos reikalui, daugiausia pamokslų, kurių betgi tik viena (Parkratimas sąžinė) tebuvo vėliau (Valančiaus 1868) išspausdinta; nežinia, kur dabar yra likę jų rankraščiai. Kartais rašinėjo daineles, kaip antai Pypkelę (Nėr man didybės, didžių vyresnybės), kurios ėjo į žmones. Tačiau susipratusios lietuvių šviesuomenės (Daukanto, Valančiaus ir kitų) ypatingai buvo branginamas kaip mokytas žemaitis (botanikas), kuris savo žiniomis ne vien mokslui tarnavo, susižinodamas su Vilniaus universiteto mokytaisiais botanikais (prof. Stanislovu Jundyla, 1761—1847, ypačiai su prof. Jonu Volfgangu, 1775—1859), bet ir svajotojų jų suteiksiąs saviesiems, žemaičių ūkininkams, jų gimtąja kalba. Nuo pat mažų dienų pamėgęs augmenis, sakosi ne kartą galvojęs: „Oi, kaip tai būtų labai gerai, kad žemaičių ūkininkai pažintų bent įvaiskesnes augimes, o dar ne abejotingai, ale tikrai. Tuo kart galėtų sugadlyviausias prie kokio vartojimo dėl savęs rinkti ir ant reikalo kavoti, o vodijančių sergėtis. Ta tatai destis, ta buvo priežastis, jog pradėjau geisti žemaitiškame liežuvyje parašyti augminyčią... Bet oi, kaip tai vargus daiktas išduoti kokią veikalą tokioje kalboje, kurioje niekas iš žemaičių ligi šiol anei mislyti nepamislįo tame daikte rašyti... Prie visų vargų reikėjo dar nekurių asabų šiderstvas išturėti, kaip būčiau niekų darbą ėmęs, kurį kožnas norintįs gali aplam rasti liežuvyje lenkiškame, norint tas liežuvis po visam jau baigias mūsų žemėje“..

Pabrėža atsidėjęs sėjo ir sodino vienuolyno sode augalus ir žoles. Kas vasarą, pradėjęs gegužės mėnesiu, važinėjo po gimines ir pažįstamus ir rankiojo visokias žoleles. Tuo būdu ištyręs plačius Žemaičių vakarus ir žiemius (nuo Palangos ligi Žagarės, Žarėnų, Lauksodės, Kvėdarnos, Naumiesčio), jis, Valančiaus liudijimu, pažinęs „kožną žolelę mūsų pusėj augančią, kožnos žinojęs vardą ir pavardę, numanęs, kam kuri deranti“. Tas savo žinias surašė turėdamas 60 m. savo amžiaus (1832—1847) keleriose knygose (Valančius: „be galo darbus tas zokaninkas, vos atkalbėjęs poterius ir kitus apėjęs žygius, dieną iš dienos rašo“), kurios, deja, nesuiradus „turtینگam ponui, kurs parašytas knygas išspausdinęs žmonėms apskelbtų“, kaip kad Valančius jam linkėjo, prie Pabrėžos gyvos galvos spaudos nesulaukė ir tik mūsų metu padeda mūsų botanikams nustatyti augmenų ir jų privalumų vardus. Jo žolynas (herbarius) ilgainiui pragaišo, bet rankraščiai, botanikai skiriami, liko vienuolyne. Kai kurie raštai apie ligų gydymą, sako, patekę į Kretingos pelčerių rankas ir žuvo. Iš jo raštų Botanika, „arba taisyliu augumini“, pabaigta 1843, mūsų atminimu pasirodė Amerikoje (1900).*)